

Björt framtíð lífeyriskerfisins?

Lífeyrissjóðir

Hrafn Magnússon

fv. framkvæmdastjóri
Landsamtaka
lífeyrissjóða

Ögmundur Jónasson innanríkisráðherra skrifar athygliverða grein um lífeyriskerfi okkar Íslendinga, sem birtist í fjölmiðlum fyrir nokkru. Í greininni varpar Ögmundur fram þeirri spurningu hvort íslenska hagkerfið risi undir því að lífeyrissjóðir fjárfesti sextíu til áttatíu milljarða árlega. Einnig hvort líklegt sé að fjárfestingarnar gefi af sér þann arð sem lífeyrissjóðirnir telja sig þurfa til að rísa undir því réttindakerfi sem sjóðirnir hafa skuldbundið sig til að veita.

Í greininni lýsir Ögmundur því yfir að lífeyrissjóðirnir eigi að fjármagna samfélagslega verðug verkefni. Slíkt eigi að gera með milligöngu ríkis og sveitarfélaga, því annars sé „hætt við að þessi góði ásetningur snúist upp í að verða tæki til markaðsvæðingar á þessum sömu innviðum“. Orðrétt segir Ögmundur einnig: „Lífeyrissjóðirnir gætu lánað fjármagn til uppbyggilegra verkefna en á mjög hagstæðum kjörum.“

Ögmundur leggur oft gott til en í þessu máli finnst mér hann sveiflast öfganna á milli. Ljóst er að hann vill augsýnilega að lífeyrissjóðirnir láni ráðstöfunarfé sitt beint til ríkisins og sveitarfélaganna á kjörum sem eru lakari en almennt gerist á markaði. „Lífeyrissjóðakerfið byggir á braski“ var haft eftir Ögmundi í fjölmiðlum fyrir nokkru. Þessi skoðun hans er hins vegar ekki ný af nálinni því oft hefur hann talað um svokallaða „braskvæðingu“ lífeyrissjóðanna.

Sýndarveruleiki og gjaldeyrishömlur

Ögmundur hefur áhyggjur af stærð íslenska lífeyrissjóðakerfisins og hvort hægt verði að fjárfesta ráðstöfunarfé sjóðanna öllu innanlands. Ég tek að nokkru leyti undir þessa skoðun hans. Við búum í dag við ákveðinn sýndarveruleika vegna hruns fjármálakerfisins í október 2008.

Þar á ég við þær gjaldeyrishömlur sem gilda í landinu. Lífeyrissjóðirnir geta ekki fjárfest erlendis sem þeim er nauðsynlegt, þó ekki væri til annars en að dreifa áhættunni í eignasöfnunum sínum. Jafnskjótt og heimild fæst til að fjárfesta erlendis munu áhyggjur okkar Ögmundar hverfa eins og dög fyrir sólu. Við afléttingu gjaldeyrishaftanna ætti að setja í lög að lífeyrissjóðum væri einungis heimilt að fjárfesta innanlands fyrir t.d. 35% af ráðstöfunarfé sjóðanna. Verðum þess minnug að norsk Olíusjóðurinn (no. Statens Pensjonsfond) sem er í ríkiseign fjárfestir allt sitt ráðstöfunarfé erlendis og um það eru engar deilur í Noregi.

Okkur er öllum hollt að upplýst sé hvernig aðrar þjóðir haga fjárfestingum varðandi lífeyrissparnað, hvort sem um er að ræða lífeyrissjóðina sjálfa eða sjóði á vegum almannatrygginga, ekki síst þar sem Ögmundur leggur til að nýr svokallaður Auðlindasjóður, sem nú er í burðarlöndum, fái það hlutverk að fjármagna almannatryggingakerfið. Hvernig er þessum málum háttað hjá frændum okkar á Norðurlöndum, sem lengi hafa búið við norræna velferð?

Hvað gera aðrar Norðurlandþjóðir?

Lífeyriskerfin hafa þróast með mismunandi hætti á Norðurlöndum. Við Íslendingar bárum gæfu til að setja á stofn lífeyrissjóði fyrir almennt verkafólk á vordögum 1969, en þá var mikil efnahagsleg lægð á Íslandi með tilheyrandi landflótta. Hér á landi var sem sagt ekki stofnaður ríkisrekinn lífeyrissjóður eins og gerðist á Norðurlöndum og má lesa um þá sögulegu ákvörðun í gagnmerkri masters-ritgerð Sigurðar E. Guðmundssonar um lífeyrissjóðina 1960-1980.

Hjá öðrum Norðurlandþjóðum var hins vegar komið á fót ríkisreknum lífeyrissjóðum, en það sem er einkennandi fyrir þá alla er að fjárfestingaheimildir þeirra eru svipaðar þeim sem gilda varðandi heimildir íslensku lífeyrissjóðina. Ef eitt-hvað er, þá eru þær rýmri, sbr. norska Olíusjóðinn, sem eins og áður segir, fjárfestir einvörðungu erlendis.

Hvað varðar Danmörku, þá hefur hinn ríkisrekni ATP lífeyrissjóður (d. Arbejdsmarkedets Tillægspension) unnið fjölmörg erlend verðlaun fyrir framúrskarandi fjárfestingarárangur og var t.a.m. í vetur valinn besti lífeyrissjóður Evrópu. Þá má ekki gleyma sænsku AP-sjóðunum fimm (e. National Pension Funds), sem eru eiginlega fjárfestingarsjóðir sem styðja vel við almannatryggingakerfið sænska. Þar er nú heldur betur „braskað“ með fjármuni almennings samkvæmt skilgreiningu Ögmundar. Þá má með engu móti gleyma að minnast á PPM (e. Premium Pension Authority) í Svíþjóð, sem er hluti almannatryggingakerfisins en gefur landsmönnum kost á því að fjárfesta 2,5% af launum sínum hjá fjölmörgum verðbréfafyrirtækjum sem bjóða upp á margvíslega fjárfestingakosti.

Að lána á „hagstæðum kjörum“

Þannig er ljóst að þó ekki væri litið til annarra lífeyrissjóða á Norðurlöndum en til þeirra sem eru ríkisrekni, þá dytti frændum okkar ekki til hugar að þeir sjóðir láni allt ráðstöfunarfé sitt beint til ríkisins og sveitarfélaganna á kjörum sem eru lakari en almennt gerist á markaði eða á „mjög hagstæðum kjörum“ svo vitnað sé aftur orðrétt í umrædda grein Ögmundar. Eins og áður er getið þá hefur lífeyrissjóðum á Íslandi frá hrúni verið bannað að fjárfesta erlendis. Þeir hafa því ekki haft tækifæri til að nýta sér kaup-tækifæri erlendis eins og lífeyrissjóðir annarra landa. Þetta sést m.a. af ávöxtun norska Olíusjóðsins. Ávöxtun norska sjóðsins var neikvæð um 23% árið 2008 en það snérist við á árinu 2009 í takt við þróun hlutabréfmarkaða þegar hún var jákvæð um 26%.

Að lokum þetta. Mér dettur helst í hug að skoðanir Ögmundar séu settar fram til að vekja upp almennar umræður um fjárfestingar lífeyrissjóðanna, miklu frekar heldur en að þær séu teknar af alvarlega, a.m.k. hvað varðar að láta skuldbettan ríkissjóð, hvað þá skuldug sveitarfélög valsa með lífeyrissparnað landsmanna á „hagstæðum kjörum“. Vonandi hef ég rétt fyrir mér í þeim efnum.

